

1910—11.

GLASILO SLOVENSКИH SVOBODOMISELCEV.

Vel. srpan.

Uredništvo in upravništvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

OBSEG: Dr. Th. Bartošek: Kaj hoče „Svobodna Misel“? — F. V. Krejči: Verstvo in moderni ideal človeka. — Dr. L. Wahrmund: Premoženje katoliške cerkve v Avstriji. K. Ignatus: O češčenju svetnikov in njihovih ostankov. Jos. Bernhard: Ljubljanski veleinkvizitor. — St. Przybyszewski: Satanova sinagoga. — Svobodomiselnjo gibanje. — Raznoterosti

Dr. TH. BARTOŠEK:

KAJ HOČE „SVOBODNA MISEL“?

Nikdo ne bode tajil, da preživlja naša doba ne samo versko krizo, ampak da je tudi v gospodarskem, političnem in socialnem razsulu. O sodobnosti se govori kakor o prehodni dobi, ko legajo stari nazori v grob in so mladi počeli komaj kliti. Naša kultura ni enotna, ker sta v modernem človeku oba sveta jeden poleg drugega, stari, ki umira in novi, ki se ravno poraja. Tudi za izobraženega povprečnega človeka prve polovice 20. stoletja velja pregovor, da je sin svojega časa; ne veruje v nobeno dogmo, naj si bo že verska, politična ali katerekoli druge vrste, ali njegovo znanje in to neverovanje je samo teoretsko, dočim se ravna njegovo življenje in praksa po starem naziranju. Današnji povprečni inteligent kaže ta dvojen obraz ali on tega ne priznava, on se boji, analizovati samega sebe, čeprav sta obe njegovi strani v tem edine, da je njegov položaj nezdrav; ono, kar hoče obraniti prošlost in ono kar seče nova pota v bodočnost. Cerkveni svečeniki, vsaj oni idealni in prostodušni, se pritožujejo radi ravnodušnosti in površnosti, ki prodira neodvratno v lastne njihove vrste, vidijo, da ostaja od mrtvega cerkvenega organizma samo suh kostanjak, z druge strani pa predbacujemo tudi mi moderni ljudi svojim pristašem ono neodločnost in ono cincanje. Od obeh stranij se vjemajo toraj sodbe, da je dandanašnje družbeno stanje nezdravo, bolešno in da se tako ne more dolgo vzdržati. Ali medtem ko hočejo naši neprijatelji povratiti prošlost in obnoviti ono staro dobo, in radi tega, kakor moremo to opazati v silabu obeh papežev, Pija IX. in Pija X. predvsem zavračajo in proklinjajo moderno racijonalistično znanost, ker ona kakor kakšen kemičen reagens

razjeda srednjeveški življenski nazor, — hočemo tudi mi svobodomiselnji premoči to današnje nestalno stanje, ali v protivni smeri, z odvrčanjem in odstranjanjem vseh sodobnemu življenju tujih ostankov mrtve kulture in z vstvarjanjem kulturne harmonije na osnovi modernih načel, na modernem svetovnem nazoru.

In baš to je kulturno in vsled tega največja naloga svobodne misli, da deluje za to kulturno harmonijo, da izvede ono kulturno ozdravljenje, ki bode vse nagnjile, zamrle in že razpadle društvene organizme odstranilo in vstvarilo nove, zdrave in sveže naprave, ki odgovarjajo današnjemu svetovnemu nazoru, na kratko, mi hočemo delovati za teoretsko spoznanje resnice in praktično pripoznanje te resnice na vseh področjih življenja in to do skrajne konsekvence. Kakor smo že rekli, cinca današnji povprečni inteligent med obema svetovnjima nazori, od starega k novemu. Moderna znanost mu je vzela nabožensko vero, ali njegova praksa, ki je nastala na osnovi te vere, je ostala ista. Ta jez med znanjem in življenjsko prakso je največja kulturna hiba sodobnega življenja. Nedostatno bi bilo, skrbeti samo za razširjenje znanja; boljša je uporaba znanja v življenju, in tega nam danes še nedostaje ali vsaj nedostaje na socialnem in moralnem polju. Z druge strani pa nikakor ne zadošča agitirati proti dogmam, praznoverju i. t. d. in pustiti lepo pri miru one institucije, ki so prešle v življenje kot praktične posledice dogem in praznoverja. Na primer: psihologija nas uči o nesvobodi in odvisnosti ljudske volje in teoretski priznavamo vsi, da človek ni izključno sam odgovoren za svoja dejanja, ali naša življenjska praksa je povsem nedeterministična, cerkvena, zastarela: mi se maščujemo še danes kakor stari izraelski bog Jehova na poedincih in še vedno nismo odpra-

vili smrtne kazni, da, mi kaznujemo celo bolne ljudi radi njihove bolezni. (§ 129. K. Z.) Ali drug primer. Mi smo se otresli cerkvene avtoritete, ne verujemo v papeževo nezmotljivost ali v naši šoli in v otroški vzgoji ostanejo zavrtnjena načela pri polni svoji veljavi. Mi očitamo cerkvi, posebno jezuitom, da zahtevajo od svojih privržencev popolno pasivnost „veluti cadaver“ kakor mrtvo telo, ali pa se ne zahteva dandanes od vsakega uradnika uprav kadaverska pokorščina kakor od mrtve mase?

Dandanes ni treba, da se obrača ost borbe toliko proti zastarelim nazorom, proti cerkvenim načelom in dogmam in proti staremu praznovanju. V coprnice, v katere so verovali še zakonopisci Marije Terezije, dandanes ne veruje več nikdo. Zatreti takšne blodnje je bila naloga naših prednikov, novodobnih mučnikov, ki so trpeli nekoliko stoletij pred nami, umirali in zmagovali v borbi proti praznovanju. Moderna znanost je mirno ali sigurno porušila vse blodnje, počasi jedno za drugo, in na tem polju moremo mi dandanes samo paberkovati, ker se je ohranila in se vzdržuje danes prava ali hlinjena vera v one zablode samo v najzapuščenejših narodnih slojih in v onih, kjer je od tega odvisna eksistenca. Znatnejši in nerazmerno večji del našega truda moramo posvetiti laicizovanju našega življenja, odstranjenju oziroma spremembi življenjskih običajev in družabne uredbe, kajti oni se vzdržujejo pri življenju tudi brez istodobne cerkvene vere ali na osnovi že premaganih norem in cerkvenih nazorov in služijo tako še vedno vzdrževanju kulturno že mrtve cerkvene organizacije. Radi tega ni jedina in največja naloga svobodne misli obogatiti človeštvo z teoretskim znanjem ali popularizirati teoretsko znanje v višji meri, ampak glavni naš trud hočemo osredotočiti na laicizovanje (odcerkvljenje) družbe in poskusiti, da se odstranijo, ko je mišljenje že osvobojeno od srednjeveških nazorov, tudi oni običaji, ki so jih rodili ti srednjeveški nazori. Z ozirom na te pogubne običaje propaguje svobodna misel največjo resnično ljubnost v življenju in to predvsem v dveh smereh; prvič z moralno vzgojo človeka, ki naj prebudi od cerkvenega formalizma uspavani nagon za resnico, da tako človek spozna, da je nepošteno in nemoralno hliniti se, in da se resnica ne sme samo spoznavati, ampak tudi priznavati brez vsakega ozira in studa in da morejo samo ljudi, ki verujejo še v cerkvene nauke, pošteno vztrajati kot člani cerkve in da ne ojačujejo samo z svojim formalnim pripadanjem institucijo, ki so jo spoznali za škodljivo. V pravnem in družabnem oziru deluje svobodna misel v tem smislu, da obrani in čuva pravico poedinega človeka, da more svoje pošteno prepričanje pokazati z besedo in dejanjem in da mu vsled tega ni treba trpeti. Zato moramo delovati, kamorkoli more poseči naša moč v vseh smereh, da ostane vsakomur zajamčena popolna svoboda v izražanju njegove misli in mi se moramo zavzeti za vsakogar, komu se hoče kratiti ta njegova pravica,

tudi ako dotičnik ni pristaš svobodne misli. V toliko deluje svobodna misel v oni smeri, kjer manjkajo zakonske določbe. V oni smeri pa, kjer nahajajo v zakonskih določbah ostanki srednjega veka svoje zavetje, mora delovati svobodna misel za preuredbo teh zakonov in skrbeti, da se v strujah političnega življenja ta vprašanja ne zanemarjajo; svobodna misel mora postati živa vest naše politične javnosti. Troje zakonodajnih vprašanj je treba razrešiti v najdoglednejšem času: posvetno šolo, civilni zakon in ločitev cerkve od države. Ampak to niso edine zahteve, ki jih stavlja svobodna misel zakonodajci; ni pa se nam treba zadrževati pri naštevanju, zadostuje, ako opozorimo samo na vse cerkvene predprave; govor raz lece uživa v visoki meri popolno imuniteto, večjo kakor govori v parlamentu in ščiti ga cela vrsta paragrafov kazenskega zakonika, v naši državi se prepoveduje tudi sežiganje mrtvecev i. t. d. V vsaki izmed teh smerij moramo skrbeti za spremembo zakona.

Razven za spremembo zakonov moramo skrbeti v prvi vrstvi, da se preuredi uradna praksa, ki sega v čuvanju cerkvenih zajmov še veliko dalje kakor pisani zakoni in ki deluje, kedar gre za zaščito rimskih interesov celo proti tem zakonom. En primer: zakon zajamčuje uradnikom svobodo vesti in določa, da morajo biti državne službe vsem dostopne, dočim pripušča praksa samo katolike in postavlja na najodličnejša mesta samo katoliške plemiče; zakon zajamčuje svobodo znanosti, ampak kdor bi se tega natanko držal, bi moral sesti dostikrat na obtožno klopi. Tu toraj ne zadostuje, da se zadovolji svobodna misel z tihim delom v parlamentarnih odborih, tu je vsekakor treba, da se vzbudi javno mnenje in da se opozorijo čuvarji zakona, da so zakoni pogodbe, katere morata spoštovati obe stranki.

„Svobodna misel“ ne zastopa nobenega gotovega svetovega nazora, ona ne vsiljuje svojim pristašem novenega gotovega političnega in socialnega programa, ampak prepušča vsakomur njegovo pravo na svobodno mišljenje nedotaknjeno brez meje, ki bi jo predpisovale kakšne avtoritete ali dogme. Ampak svobodna misel ne trdi, da je vsako „svobodno“, to je samostalno mišljenje, v taisti mah tudi pravo. Dobro vemo, da grešijo vsi ljudi in tudi mi, in da nahaja v medsebojni kontroli in kritiki ljudij, ki mislijo, svobodna misel večje jamstvo za resničnost in napredek mišljenja kakor v detinski, praznoverni in mehanični nezmotljivosti, ki jo zahtevajo cerkve vseh izpovedanj za svoje avtoritete.

Svobodna misel deluje pri vstvarjenju kulturne harmonije v današnjem človeštvu in z odstranjenjem kulturno že mrtvih in nekoristnih zastankov prošlosti, med katere šteje predvsem svoje cerkvene organizacije in nauke. Pri odraslih občanah deluje proti tem rudimentom z živo in pisano besedo, ampak vse to ne zadostuje, dokler ostanejo šole v rokah nasprotnikov svobodne misli

in dokler zavzema cerkveni veronauk v šolah prvo mesto in prepaja z svojim duhom vso ostalo vzgojo. Kajti na eni strani ostanejo prvi vtiski detinjstva najodločnejši za vse poznejše življenje, tako da se jih more zreli človek težko osvoboditi in oni latentni vpliv, ki prihaja samo v psihozi do izraza in ki živi v človeški podzavesti še vedno dalje, ne izgine nikoli, na drugi strani izven šolskih klopij pozneje pridobljeno znanje ni nikdar tako enotno in temeljito, da bi moglo popolnoma izbrisati škodljivi vpliv cerkve v šoli. Vendar pa bi ne trebalo odpraviti religijo iz vseh šol. Kajti ironija je dejstvo, da medtem ko hoče svobodna misel iztržiti veronauk, v isti mah obstojajo na univerzah bogoslovske fakultete in zavzemajo tam prvo mesto. Nihče ne more ugovarjati, da cerkve niso le v zgodovini in da ne vplivajo tudi dandanes globoko na kulturne odnose človeka in da je radi tega zelo potrebno, da se njih razvoj in vpliv znanstveno in nepristransko preišče in oceni. Odstranitev bogoslovske fakultete je potemtakem odločna zahteva svobodne misli, ampak ona mora delovati tudi pozitivno. Proti bogoslovski nazovi-znanosti je treba postaviti znanstveni in nepristranski študij razvoja in vpliva cerkve. In tedaj šele, ko osvetli znanost ta temni kotiček zgodovine, bode izgubila cerkev svojo mistično avreolo, ki jo je ohranila pred nepoučenimi ljudmi še dandanes.

F. V. KREJČI:

VERSTVO IN MODERNI IDEAL ČLOVEKA.

V predstoječem smo na kratko povedali o postanku verstva. Daljše vprašanje, ki nas vodi k spoznanju njegovega bistva, je: Zakaj je nastalo verstvo, s katerega vzroka in s kakšnega namena? Nauki cerkve odgovarjajo tudi tu soglasno: Z božje volje, s sklepa višjih močij razodeti ljudem resnico. Odgovor vede, zgodovine, sociologije in filozofije se glasi nekoliko drugače. Pravi nam, da je vsako verstvo nastalo le z človeške slabosti in hrepenenja. Rodilo se je z groze, s katero je na polnjevala človeka priroda in zavest ničevosti napram strašni mogočnosti njenih sil; rodilo se je s potrebo razjasniti na zadovoljiv način uganjke življenja in smrti, rodilo se je z hrepenenja vstvariti duši mir in trdno pot za delo. Vsa verstva so nastala v dobah, ko še filozofija in veda niste bili zmožni utešiti večnih potreb človeka, da: ko vede v pravem pomenu besede še ni bilo. Nasprotno vidimo, da zmanjkuje za postanek novih verstev tal v tej meri, v kateri se razvija v izobraženih narodih filozofsko mišljenje in v kateri napreduje znanstveno preiskovanje vseмира in da je dosedaj trajajoče verstvo, ali konkretnješe rečeno: razna krščanska verzopovedanja so prisiljena se umikati razumu in vedi. Po pravici moremo z tega izpeljavati, da je verstvo poskus, razjasniti si vprašanje človeškega bivanja,

poskus, ki so ga napravili ljudje v dobah, ko je bilo človeško spoznanje tako pičlo, da se ni bilo mogoče o ničesar drugega opreti, poskus, ki karakterizuje gotove minule kulturne stopnje, ki so pa danes že za nami, ali pa, ki jih vsaj zapuščamo v tej meri, v kateri raste človeško spoznanje po moči in širini.

Vidimo, kako je prišla od konca slednjega veka veda z vero v razpor, ki postaja vedno ostrejši, vidimo, kako vsaka nova znanstvena pridobitev pomenja poraz stare vere. Malo modro bi bilo upati, da bo takoj po prenehanju vere absolutno zakraljevala veda, ki igraje razreši vse uganjke, s katerimi se peča človeški duh že cele dobe. Človeško spoznanje ostane vedno omejeno in nikdar ne pade zagrinjalo, ki zakriva poslednje skrivnosti duše in materije, prirode in človeške eksistence.

Z tega pa še ne sledi, da mora verstvo obstojati tako dolgo, dokler bodo eksistirale te nerazrešene skrivnosti. Če jih veda ne reši, pa ve vendar obranila, da bi bil odgovor na nje podajan s pomočjo mita, legend in drugih izmišljotin fantazije in čuvstva, ki so ravno vsebina vsacega verstva. Te potrebe in težnje, katerim so hoteli zadostiti ljudje prejšnjih dob, bodo obstajale, dokler bo na zemlji človek, toda razvoj razuma in znanstvenega spoznanja onemogoči, da bi bile utešene še na dalje na tako samovoljen, nekritičen, komoden in lahek način, kot se to dela v verstvu. Utešitve bodo iskali ljudje drugod. V čem? Za to še danes nimamo imena in nismo niti dolžni ga imeti, toda toliko moremo že danes z gotovostjo reči, da to ne bo verstvo, ker temu bodo manjkali ravno oni karakteristični znaki verstva, ki jih bom skušal v naslednjem na kratko podati.

Vsako prizadevanje najti višji namen življenja in razjasniti najglobokejše svetovne uganjke torej še ni verstvo. Takšne težnje si iščejo raznih poti. Verstvo je samo eno izmed njih, četudi seveda za prejšeni način človeškega mišljenja najkarakterističnejša in za velike mase ljudi, v katere še niso prodrli poznatki vede, najpristopnejša. Toda ta pot ne sme biti zamenjan z drugimi, ker ima gotove svoje lastnosti, ki dajejo pojmu verstva gotovo posebnost. Ne vemo samo, kako je verstvo nastalo in zakaj je nastalo, temveč vemo tudi, kakšno vsebino ima in v čem se glavno loči od drugih poskusov razrešiti uganjko sveta.

Predvsem se loči že po svoji metodi spoznanja. Verski človek ne gre k razrešitvi večnih tajnosti z uma svetlim mečem, ampak preletuje njihove utrdbe na perutih domišljij in čustev. Njegovo duševno delovanje je veliko bolj podobno pesnenju kot vedi. Tudi ne pozna resignacije filozofa, ki skromno reče „ne vem“, kadar se znajde na koncu človeškega spoznanja, ampak si nepočakano in z gotovim zaupanjem razlaga tudi najtežavnejše uganjke ne zato, ker se mu to pojavlja kot resnica, ampak zato, ker to potrebuje.

Resnice, ki mu jih podaja veda in življenje, so mu preveč trde, krute, ne prenese jih in zato si včasih s prav detinsko naivnostjo tudi proti svojemu boljšemu umskemu spoznanju tvori bajke in fantome, samo, da bi za vsako ceno zadostil svojemu hrepenenju, da bi ugasil žejo po zadovoljni razlagi sveta in življenja. Pravo poznanje, znanstveno in filozofično, se pa ne sme ozirati na takšne subjektivne potrebe po reči, ono mora iti za resnico, četudi bi resnica pripravljala bolesti. To ravno pomenja močatost človeškega duha, med tem, ko je verstvo znak njegove otroške slabosti.

Dalje se pa loči verstvo od drugih načinov poznavanja po svoji posebni sliki sveta, ki jo podaja vernikom. Ta slika sveta je sicer v vsakem veroizpovedanju drugačna, toda v vseh ima gotove skupne, tipične znake, s katerih je mogoče napraviti gotovo splošno versko predstavo o svetu. Popolnoma odgovarja načinu, kakor je nastala: ni namreč produkt razuma in znanstvenih metod, temveč tvor fantazije in drugih duševnih sil, ki označujejo poetične stvaritve.

Tem posebnim stvaritvam, ki jih je vstvaril verski čut, pravimo mitus. V mladostni dobi t. j. v prvi dobi narodov je bil njihov verski mitus popolnoma enak narodnemu mitu; Ilijada in Odiseja nista bili starim Grkom samo narodni epopeji, temveč v gotovem oziru tudi verski sveti knjigi; grška žaloigra je imela dolgo značaj verskih obredov. Podobno je zvezan verski mitus s pesništvom tudi pri starih Lidih, Germanih in Keltih.

V nadaljnjem razvoju se pa razvija verski mitus čisto samostojno, od mnogoboštva k enoboštvu in v krščanstvu doseže največjo, svetovno, kosmopolitično podobo, ki ne korenini v mitih posameznih narodov, temveč se povzdiguje nad vse, jih izpodriva ter si osvojuje ves zapadni kulturni svet, da, tudi vzhodni, če smatramo mahomedanstvo kot njegov izrastek. Ta židovsko krščanski mitus, preplet s prvina mi drugih mitov, egipčanskih in orientalnih, preplet tudi z nekaterimi idejami grške filozofije, se ustali v dogmah katoliške cerkve v zakrpano, skozi dolgo vrsto stoletij skoro popolnoma nepremično sestavo nazorov in predstav, ki je za nas najgotovnejša in najbolj znana verska predstava o svetu, že zato, ker smo sami v njej preživeli svoje detinstvo.

Toda niti protestantizem, četudi je poskusil postaviti verstvo bolj na subjektivni razum in čuvstvo kot pa na vero v mite in dogme, se ni preveč oddaljil od te verske predstave v svetu in če se je tedaj ravno, prenehava biti popolno verstvo in postaja le krščansko pobarvana filozofija in moralka.

Verska predstava o svetu temelji predvsem na veri v eksistenco višjih bitij, kot je človek, ter na veri v eksistenco vladajočih moči, ki presega človeške moči. Čutna skušenost, razum in veda, vse to govori proti eksistenci takšnih bitij, ali pri najmanjšem vsaj proti njihovim pose-

ganjem v naše življenje. Če živijo na drugih planetih in sistemih drugih solnc popolnejša bitja kot smo mi, tega ne vemo in veda nam prepuča vero v te možnosti.

Toda toliko pa vemo, da predstavlja na zemeljski površini človek najvišji organizem in najvišje duševno bitje in nikjer v celem svojem življenju se nam še ni razodelo nobeno onih nadnaravnih bitij, o katerih uči verstvo. Ko bi se nam enkrat razodela, ko bi na pr. čutili, da se naša človeška moč križa z drugo močnejšo silo, ki je v stanu prevrtni tudi prirodne zakone, pa bi imeli pravico, bilo bi to tudi čisto logično, če bi jenjali verovati svojemu razumu in skušenostem in dali prednost verski veri.

Slučaj takšnega križanja prirodnih zakonov z nadnaravnimi silami bi bilo to, kar verski ljudje imenujejo čudež in čisto naravno je, da polaga vsako verstvo pri propagandi takšno važnost na čudeže in jih vporablja kot najboljše argumente. En sam dokazan čudež bi v resnici moral zadostovati, da bi človeštvo opustilo moderni znanstveni nazor in da bi takoj sprejelo versko predstavo o svetu. Na pretresujoč način je izrekel to možnost norveški pesnik Björnson v svoji drami: „Nad našo moč“.

Toda čudež se pred našimi očmi še ni nikdar zgodil, in kakor trdno mislimo, se tudi zgoditi ne more. Tega prepričanja danes niso samo brezverski ljudje, tudi oni, ki verujejo v nadnaravne moči so se popolnoma odvadili računati z možnostjo čudežev — tako daleč se je današnje izobraženo človeštvo s svojimi predstavami o prirodnih zakonih že oddaljilo od starejših verskih predstav o svetu.

Niti katoliški duhovniki sami si že ne upajo vsiljevati zavednejšim ljudem vere v vica, čudeže, v kore angeljev in svetnikov, s peklom si upajo svariti le še otroke in najpreprostejše vrste kmetskega ljudstva. O onih protestantskih bogoslovcih, katerim z verskih predstav po večini ni ostalo nič drugega kot sam pojem boga, ki je prost vsega mitičnega nimba in pesniških slik, in ki ne verujejo že niti v božanstvo Kristusovo — o teh niti ne govorimo.

Verskih predstav o svetu je toliko, kolikor je verstev. Vsako ima svoj poseben mitus, svoj sistem dogem in legend, svoje pesniške razlage za uganjke neba in zemlje, svoje drame mučeništva, svoje sanje večne blaženosti. Toda preko vseh razlik posameznih ver obstoja gotov skupen temelj, ki tvori daljšo potezo v naravi verskega človeka: vsaka takšna mitična predstava o svetu uvaja namreč človeka v razmerje npravne odvisnosti od višjih bitij.

V bistvu verskega nagona in čuta samega leži, da sili človeka iskati središče sveta. Verski človek se čuti preveč slabega, da bi iskal to središče v sebi in zato je prenese v neskončne daljine, kamor ne dosežejo niti oči, niti razum in kjer je zato dosti mesta za najdržnejše plode fantazije in hrepenenja. Na zemlji za to ni mesta; tu je vse omejeno in materialna

bližina stvari ovira vsak polet fantazije. Zato se ona vpenja v višave, daleč gori pod obok, kjer je vse neskončno in nepregledno in kjer se vršijo čudeša solnca in zvezd. Vse zemeljsko se zdi nično, vsakdanje in malenkostno proti vsemu temu, kar je mogoče tam gori v nebesih. Tu na zemlji je vse blato, prah, zver, greh. Tam gori je vse kristalno, eterično, angelj, bog, ideal.

Tako nastaja verski dualizem, ostra razlika med pozemeljskim svetom in boljšim svetom nadzemeljskim.

Razvil se je seveda šele v krščanstvu pod vplivom grške filozofije. Prvotna verstva so bila bližje prirodi in so oživljala s zamišljenimi bogovi ne samo nebo, ampak tudi gozdove, vode, zemlje in zrak. Toda polet kvišku k kozmični neskončnosti tvori karakteristično tendenco v razvoju verstva. Čimbolj se ono veže z filozofijo, tem širša postaja njegova predstava slika sveta.

Za Grka homerske dobe je vrh olimpijske gore obenem tudi najvišji vrh sveta, srednjeveški kristjan je nastanil svojega boga že višje, tja za sfere nebeških svetov. Toda bodisi že v večji ali manjši višini, vedno je za verskega človeka v višini centrum svetovnega reda. Že zato, ker vsled zavesti slabosti in nemoči nastojajoče verstvo sili človeka, da išče nekoga ali nekaj, od česar bi bil odvisen in kar bi njegove korake vodilo. Postavlja svojega boga na tron nad sebe — čisto jasna analogija k socialnim razmeram med podaniki in kraljem na svetu. Ta, ki posluša, ne stoji nikdar nad tem, ki zapoveduje, zato ni nikjer verstva, čigar bogovi bi bivali pod zemljo, pod nogami človeka.

Kakor sega socialno razmerje podaništva v neskončnost, ravno tako prestavlja verstvo v neskončnost tudi človeško bitje in dela z njega boga. Človek še ni nikdar videl višjega bitja kot je sam, zato si ga dela po svoji podobi. Vsaki bog, tako je mogoče preobrniti znane besede biblije, je napravljen po človeški podobi.

Najvišja bitja vseh verstev so idealne, do neskončnosti prenešene človeške postave. Obdarovane so z vsem tem, kar človek nima, kar bi pa hotel imeti. Vse kar je za človeka le relativno in omejeno, je na njih absolutno in popolno. Pri vsem tem pa imajo na sebi znake človeka, njegove slabosti in strasti, so maščevalni in hudobni, toda s prilizovanjem se ji da pregovoriti, da se milostljivi.

Ta antropomorfizem prevladuje v verstvu timbolj, čimbolj gremo v preteklost. Pri najstarejših narodih so božanstva le povečane postave barbarskih načelnikov in orientalnih despotov. Prvi monoteistični bog, židovski Gospod, je vročekrvni vladar, ki ljubosumno zasleduje dejanja svojega izvoljenega naroda. Bog Kristusov je dobrotljivi oče, kakoršen se je mogel roditi samo v sanjah splošne ljubezni in milosrčnosti, toda skozi dolge dobe, notri tja do moderne dobe je bil v mislih evropskih narodov neločljivo spojen s tradicionalno podobo častljivega starca, ki mu jo je dala umetnost.

Zelo počasi in težko se osvobojta vera verskih ljudi od teh predstav.

Še tako filozofični teist današnje dobe, v kolikor še veruje v osebnega boga, se ne obrani, da ne bi ga v svoji misli ne spojeval s kakšno, bodisi še tako megleno podobo, abstrahirano iz svoje lastne duše.

K na takšen način nastalemu bitju se pa poda človek tudi v razmerje npravne odvisnosti. V tem je, mislim, bistvena korenina verstva. Veri v pravem pomenu besede je ta, ki polaga svojo usodo v roke boga, kdor sprejema dobro in hudo z enako udanostjo v njegovo voljo, kdor ne čuti hrepenenja in potrebe, živeti svoje življenje za samega sebe in urejevati ga po svoji volji, temveč kdor smatra za potrebno odgovarjati za vsak korak in za vsako misel višjemu bitju nad seboj.

Verstvo jemlje s človeka težo zahteve, da bi vsakdo skušal iz svojega življenja napraviti kar največ, in mu prigovarja, da je boljše živeti v potrpljenju in udanosti in polagati vso usodo v roke nadnaravnih moči. Tu tiči pravo bistvo verstva in ne v sami veri v mite in dogme. Kjer pa ni tega čuta odvislosti od višjih moči, tam ni mogoče govoriti o verstvu.

Kakor iz razmerja človeka do človeka izhaja moralka, ravno tako izhaja posebna moralka tudi iz razmerja človeka do boga. Človek si prizadeva boga poslušati, udano in pokorno mu služiti, za to pa pričakuje od boga gotovih ugodnosti, če ne že v življenju, pa po smrti. Zakaj bi tudi imel boga, če bi mu ta ne prinesel nobenih ugodnosti? Saj i ravno vsled svoje potrebe, v svojem lastnem interesu si je vstvaril boga! In tako nastane ono posebno pogajanje ono prosjačenje pri božanstvih in kupovanje njihove naklonjenosti s pomočjo žrtev, molitev in dobrih dejanj, ono prakticanje trgovskega principa „nekaj za nekaj“, ki označuje prvotne verske kulte.

DR. LUDWIG WAHRMUND:

PREMOŽENJE KATOLIŠKE CERKVE V AVSTRIJI

V vsem področju avstrijskega cerkvenega prava ni poglavja, ki bi bilo bolj zavozljano in zavito, kakor je cerkveno lastninsko pravo. Tu so delovale — od časov Marije Terezije in Josipa II. do danes — različne, mnogokrat nasprotujoče si smeri in vstvarjale norme, ki ne morejo veljati jedna poleg druge. Z druge strani pa so tudi državne in cerkvene oblasti s vsakdanjo prakso ta nered še povečale in stvorile naravnost neznosne razmere. Državne oblasti so delale to dostikrat popolnoma samovoljno, z neenako, protislovno prakso, cerkvene pa z neustalim in konsekvantnim podviganjem, da ne pridejo pravi podatki o resničnem cerkvenem imetju na svetlo. Vzrokov zato je bilo več: v dobah pomanjkanja, da izvabijo od države z neprestanim javkanjem kakšno financijelno pomoč, v dobah blago-

stanja, da znižajo predpisane davke kolikor mogoče visoko. Na žalost je treba opozoriti, da jih podpirajo v tem delu v novejši dobi z neko posebno naklonjenostjo baš državne oblasti (posebno naučno ministerstvo).

V takih razmerah nam ni mogoče le za polovico točno objaviti vse momente. Pač pa moremo na temelju statističnih podatkov pokazati, z kako orjaškimi koraki je rastlo v drugi polovici 19. stoletja bogastvo katoliške cerkve v Avstriji in staviti obenem vprašanje, je li sorazmerno s tem izredno naglim prirastkom imetja napredovalo enako tudi vestno izpolnjevanje od zakona določenih dolžnostij cerkve.

Sledeče postavke kažejo v milijonih kron rast cerkvenega premoženja v poedinih delih: pri katedralah, škofovskih stolicah, kapiteljnih, župnih in drugih cerkvah, kuratorskih prebendah in samostanih.

vzame v lastne roke plačevanje svojih duhovnikov. In kako stoji stvar v tem oziru?

Dohodek katoliške duhovščine v Avstriji — takozvana kongrua — prihaja iz „verskega fonda“, oziroma iz državne dotacije tega fonda. Ta verski fond je bil osnovan l. 1630, ali je prišel do praktične vrednosti šele l. 1782, ko je cesar Josip II. po sekularizaciji cerkvenega imetka odredil, da se osnujejo iz njega verske in župnijske blagajne.

Takoj medtem pa se je izkazalo, da ta novoo osnovana blagajna nikakor ne zadostuje nit trenutno povečanim izdatkom bogoslužja (ker so regulirale tudi župnije). Radi tega je izdal Josip II. 17. prosinca 1783 kabinetno pismo, v katerem je določil načelo, da je dolžnost duhovnikov, priskrbeti „v slučaju potrebe“, za izpolnjevanje verskih dolžnostij sredstva iz „najčistejših državnih dohodkov“, to pa samo

A k t i v a	1845	1880	1835—1880	1890	1895	1900	1880—1900
a) katedral	1.1	1.3	+ 0.2	5.9	7.2	7.4	+ 6.1
b) škof. stolic	13.9	11.6	— 2.3	48.0	57.2	63.0	+ 51.4
c) kapiteljnov	1.7	2.1	+ 0.4	30.6	34.7	41.5	+ 39.4
d) cerkva	61.4	188.8	+ 127.4	221.1	247.3	262.1	+ 73.8
e) prebend	21.8	200.8	+ 179.0	200.8	199.5	208.2	+ 7.4
f) zakladov in samostanov	24.5	179.9	+ 155.3	163.9	238.4	193.2	+ 13.4
g) seminarjev	1.1	5.8	+ 4.8	9.1	10.9	13.1	+ 7.3
h) razna	0.1	0.7	+ 0.6	—	—	—	—
Skupaj	108.8	591.1	+ 482.2	697.6	818.8	813.6	+ 222.6
Pasiva	5.4	19.6	+ 14.2	16.0	17.4	16.4	— 3.2
Imetje	103.4	571.5	+ 468.0	681.6	801.4	797.2	+ 225.7

V 45 letih (od 1835—80) se je toraj premoženje katoliške cerkve v Avstriji povečalo od 109 milijonov kron na 591 (toraj za 482 mil.) in dolg od 5 mil. na 19 mil. (za 14 mil.); od 1880 do 1900 (20 let) od 591 mil. na 814 mil. (toraj za 223 mil.) in dolg se znižal od 19 mil. na 16 mil. (za 3 mil.).

Dohodek je znašal l. 1900: proti 61 mil. dohodkov je stalo 36 mil. izdatkov (toraj čisti dobiček 25 mil. kron).

Iz povedanega sledi, da je rastlo premoženje katoliške cerkve v Avstriji v kratkem času z orjaškimi koraki in da je katoliška cerkev v Avstriji sijažno aktivna.

Vsled tega bi bilo zelo opravičeno in dobro, da se zahteva, naj skrbi katoliška cerkev sama za pokritje svojih izdatkov, posebno pa, da naj

tedaj, ako nedostaja duhovnih dohodkov in na se primankljaj pokrije iz državnih sredstev.

Vsekakor pa se je smelo to dogoditi samo pod pogojem „da nikjer nobenega prebitka“. Misel omenjenega kabinetnega pisma je bila, da se vzema državni denar samo tedaj na pomoč, ako so dohodki cerkve v celem monarhiji premajhni in da bi po temu trebalo primankljaj jedne kronovine pokriti z eventualnim prebitkom drugih kronovin, kakor je to jasno povedano v najvišjih odlokih z dne 22. aprila 1785 za Tirolsko, 2. marca 1786 za Češko in kakor je izrecno poudarjeno v dvornem pismu z dne 9. listopada 1787 namenjenega za vse pokrajine in v dvornem dekretu z dne 10. prosinca 1791 za Kranjsko. Ali že v prvih desetletjih 19. stoletja ni bilo več teh prebitkov v poedinih pokrajinah

n to zaradi slabih finančnih operacij. In tedaj se je začelo pokrivati primanjkljaje verskega fonda z državnimi predujemi, ki so postali s časom stalna pripomoč in dobili ime „državna dotacija verskemu fondu“. Da sili ta dotacija državo k povišanju davkov oziroma k povečanju državnega dolga, je samoumevno.

Ampak, ker je, kakor rečeno, državna dotacija samo predujem, t. j. v povoljnem slučaju posojilo, katero je treba vrniti, in ker je z druge strani verski fond cerkveno premoženje pod državno upravo, je jasno, da je verski fond, t. j. katoliška cerkev v Avstriji dolžnik države. In ne smemo pozabiti, da ta dolg neprestano in naglo raste in da o njegovem povračilu nikdo niti v sanjah na misli.

Dolg verskega fonda državnemu erarju je znašal:

leta 1848	42,057.914 K
„ 1855	68.000.000 „
„ 1869	107,270.287 „
„ 1874	120,000 000 „

„Ta veliki znesek je bil plačevan vedno z državnimi davki, kar že z ozirom na konfesionalni namen verskega fonda ne odgovarja današnjemu zakonitemu stanju, na vsak način pa je to en razlog več, da se povečajo tudi dohodki verskega fonda“ pravi izvestje odbora glede zadnje vsote za zakon od 7. majnika 1874. R. G. Bl. 51.

Ta cilj se je hotelo z omenjenim zakonom doseči ali doseglo se ga je, blagorečeno, v zelo borni meri. In ker je izpolnjevala država te želje vselej pred vsemi drugimi in se je sama večkrat lotila inicijative za povečanje kongruje, so rastle predujmi države, t. j. dolgovi verskega fonda (cerkve) nesorazmerno naglo, tako da so znašali l. 1901 že okoli 229 milijonov kron (228,988.552).

Pogledamo-li enkrat rezultate gornjih izvajanj, sledi nepobitno:

1. Da je premoženje katoliške cerkve v Avstriji v 19. stoletju neprenehoma rastle in to z prav neverjetno naglico; da je l. 1909 aktivno cerkveno premoženje presegalo cerkvene pasive za okoli 800 milijonov kron; da potemtakem katoliška cerkev v Avstriji vsako teto primakne svoto več milijonov k glavnici in tako svoj imetek neprestano povečuje.

Naglašam predvsem, da so navedene, službeno potrjene postavke in številke vzete iz lastnih podatkov cerkvenih služabnikov. Kako je v resnici — to je drugo vprašanje. — Temu se pridružuje še ta okolnost, da dobiva nebrojno cerkvenih bogatašev in tu sem spada cela truma cerkvenih redov in kongregacij, dohodke potom poverjeniških oseb in zastopnikov, da tako obidejo državne zakone, ki zabranjujejo kopičenje premoženja mrtve roke (cerkvenega imetka). Za take posredovalce služijo cerkvi nji popolnoma udani laiki, ki sprejemajo v svojem

imenu za red, samostan i. t. d. darove, voščila, sklepajo kupne in prodajne pogodbe, nabavljajo zemljišča itd. Čisto naravno da se premoženje poedine duhovne korporacije ne more kontrolirati in se ne računa kot cerkveni izmetek. Ostalih metod, po katerih pridejo popje brez posebne muke do denarja, ne da bi teh dohodkov priznali in ne da bi jih morali za odmerjenje davkov izkazati — na tem mestu ne morem natanko razmotrivati. Reči hočem samo, da znaša po računu, osnovanem na stanovitnih podatkih zanesljivih ljudij, ki so o tem poučeni premoženje katoliške cerkve v Avstriji najmanj tri milijarde kron.

2. Dognali smo, da katoliška cerkev v Avstriji vkljub grandioznemu premoženju ne more pokrivati potreb svoje paše, temveč da proti pravnim normam, ki določajo, da se morajo pokrivati cerkvene potrebe z cerkvenim imetkom, uspešno trka na državno blagajno, ki je itak sama vedno prazna.

3. Dognali smo, da je katoliška cerkev radi državne dotacije verskega fonda že stara dolžnica države, da je znašal njen dolg državnemu erarju l. 1901 svoto 229 mil. kron, da pa cerkev niti v sanjah ne misli, povrniti kedaj ta dolg državi, temveč da stopa z vedno novimi zahtevami pred državno blagajno.

4. Dognali smo, da prihaja ta strahovito visoka vsota, ki ga zahteva neprestano katoliška cerkev, iz občnih državnih dohodkov, t. j. iz davkov, ki se izterjujejo brez razlike konfesije v slučaju potrebe s silo in to protizakonito, ker določa zakon od dne 25. majnika 1868 R. G. Bl. 49 il. g. da se ne sme siliti nikogar, da podpre z denarjem ali delom bogoslužne potrebe cerkve, kateri sam ne pripada.

K. IGNOTUS:

O ČEŠČENJU SVETNIKOV IN NJIHOVIH OSTANKOV.

Krščanstvo je imelo v prvotni svoji obliki — kakor so ga razumeli in oznanjali apostoli — namen učiti moralo; v evangelijih nikjer ni govora o obredih in cerkveni organizaciji. V cerkvah, v katerih so se shajali prvi kristjani, ni bilo podob in soh in oni so zaničevali pomp paganskih svetišč.

Sprememba je prišla od druge strani. Konstantin je postal ustanovitelj cerkve — Konstantin, morilec svojega očeta, svoje soproge, svojega sina, svojega svaka in svojih sinovcev, mož, ki je bil ravnotako pustopašen kakor krvoločen, ravno tako lahkoveren kakor okruten in ki se ni ustrašil nobenega zločina. Po zmagi nad Maksencijem je proglasil krščanstvo za državno vero in mu daroval mnoge templje. Vkljub temu pa ni nikdar postal kristjan in njegova spreobrnitev je, kakor je dokazal Malvert, samo legenda.

Konstantinova naklonjenost je olakšala razvoj krščanstva in dekadenco tedanje rimske družbe. Poganstvo, ki se je zakoreninilo globoko v ljudskem srcu, je bilo sicer poraženo, ampak uničiti ga tudi krščanstvo ni moglo. In da bi cerkev prodrla lažje med ljudstvo in se v njem vkoreninila, je prevzela stare poganske obrede. Ko je spoznala, da ne more pridobiti poganov, se je obrnila sama k poganstvu. Saj je tudi Mohamed šel k gori, ko gora ni hotela iti k njemu.

Paganski bogovi Olimpa so se preselili v krščanska nebesa in so dobili tam različna mesta; jedni, kakor Jupiter, Mars, Janus, Diana, Neptun, Minerva, Merkur so bili označeni za demone, drugi, o katerih se je mislilo, da so krščanom naklonjeni, so bili proglašeni za svetnike in so dobili svoja bivališča v rajju.

V sedmem stoletju je prepovedal sveti Eligij v pastirskem listu izgovarjati imena „demonov kakor Neptun, Diana, Minerva in Genius“, v šestem stoletju je izganjal sveti Gallus duha gor in duha vod kot demone, Mars in Merkur pa sta imela po učenju Gregorja Turskega več magične sile kakor božske.

Samo manjšina olimpskih bogov je bila spremenjena v hudiče, večinoma so postali svetniki in so bili pripuščeni v nebesa. Množina po tradiciji in legendi vstvarjenih svetnikov je neštevilna. V petnajstem stoletju se govori, da bi celo leto ne zadostovalo, da bi se slavili vsi svetniki, četudi bi se vsako minuto slavil on drugi; ker ni bilo mogoče praznovati vse svetnike, si je pomagala cerkev s tim, da je določila en dan v letu za praznovanje vseh svetnikov.

Bolandisti so poskusili, zbrati životopise vseh svetnikov. In čeprav obseguje njih delo 25.000 svetniških životopisov v 53 folijantih, je ostalo delo vendar le odlomek; končuje z 14. vinotokom. Iznajdljivost redaktorjev vendar ni mogla prikriti neresničnosti raznih čudežev, s katerimi so tako samovoljno obdarjali svoje junake. Taisti čudež se pripisuje mnogim osebam. Osebe, ki se izdajajo za slepe in mrtve in v resnici postanejo slepe in mrtve, vidimo v najmanj 60 životopisih. O kljetnih ključih in drugih predmetih, ki so bili vrženi v morje in zopet najdeni slišimo sedemkrat. Devet škofovskih prstanov pade v vodo; ribe jih ulovijo in prinesejo zopet na obrežje. O znamenjih sv. Frančiška, slišimo devetkrat. Čudapolna palica sv. Gregorja se zasadi v zemljo, požene korenine in vzraste v drevo v tridesetih raznih variacijah.

Gotovo število svetnikov ima svoj izvor v starih egiptskih legendah ni v fantaziji koptičnih pisateljev. Te pripovedke so prišle pozneje v zapadne dežele in so se označile za zgodovinske, kakor življenje svetega Jurija, ki ga je sprejela Anglija za svojega patrona, čeprav nikdar ni živel, kakor češki Janez Nepomuk. Taisto velja o svetem Jozafatu, životopis katerega je posnet po Buddhi od nekega grškega meniha v samostanu svetega Sabe v Jeruzalemu v sedmem stoletju. Premenjena so samo sanskritska imena

v asirske in tako je postal Buddha krščanski svetnik in se praznuje dne 27. listopada.

Znano je tudi, kako je nastala legenda o sveti Veroniki. Doznavamo, da je nesel Kristus križ na Kalvarijo in da ga je srečala žena, ki mu je obrisala pot z čela; na ta način jo ostala na prtu slika njegovega obraza. V spomin na to legendo se je slikala Kristusova glava na platno, ki ga drži angelj ali žena, kot naboženski odznak. Pod to sliko je bilo napisano v ljudski latinščini: Vera iconika ali istinita podoba. V srednjem veku so mislili menihi, ki so znali slabo latinski, da se te besede čitajo kot ena in so tako napravili povest o sveti Veroniki.

Enaka pomota je bila vzrok, da ste dve sveti Ksinoridi, od katerih je ena, kakor trdi kardina Varonij, umrla v Antiohiji kot mučenica. Varonij je čital v neki pridigi svetega Križostoma pri opombi o Antiohiji besedo Ksinoris, kar pomenja dvovprežni voz. Vzel je to besedo za lastno ime in to mu je zadostovalo, da je napisal životopis obeh svetih Ksinorid. Pozneje je prišel na to zmoto neki učen helenist in povedal, da v onih spisih ne gre za dve svetnici, ampak za dvo-prežno kočijo. Od kardinalovih spisov, ki so bili uničeni, se nahajata še dva izvoda v Brugah in v Chambery, kjer moremo še vedno čitati in se prepričati, kako so nekoč delali krščanske svetnike.

Enako so postale tudi besedi emethere (vrtni se) in chelidonia (povrat lastovek v pomladi) svetnici Emetherien in Chilodonia. Dan 3. aprila se je označeval v poganskih koledarjih z besedami marin. astr. (marinum astrum = morska zvezda). Martirologij zaznamuje na ta dan mučenike sv. Marina in sv. Astera.

Izvor matere s sedmimi bolečinami ni manj interesanten. Boginja Diana na Grškem in boginja Istar v Babiloniji je bila opasana s tulom, iz katerega so gledale pušice; pri pogledu na boginjo je izgledalo, kakor bi ji tičale pušice v hrbtu. V srednjem veku so vzeli podobo Diane za podobo gospe Marije. Pušice, ki so gledale izvad in so se videle, kakor da pronikajo v prsa, so se spremenile v meče, ker stoji v Lukeževem evangeliju 2. 35: meč bode prodril tvojo dušo. In ker je bilo naslikano 7 pušic, se je napravila povest o 7 bolečinah gospe Marije. Ko pa je enkrat legenda obstojala in se razširila, se je slikala Marija tako, da je bilo narisano na prsih od sedmih mečev prebodeno srce. Pozneje pa se je ustanovil ravno za to gospo poseben praznik.

Ampak s tem se pobožna domišljija še vedno ni zadovoljila. Proti sedmim Marijinim bolestim se je postavilo sedem radosti in tem je nasledovalo sedem bolečin in sedem radostij sv. Jožefa, ki so dali povod sedmim nedeljam, ki so posvečeno sv. Jožefu in pasu sv. Jožefa, ki ima sedem vozlov.

Kult svetnikov je povspešil sprejetje poganskih bogov, do krščanskih nebes predvsem onih, ki so uteleševali prirodne pojave in lečitno moč voda, rastlin in rudnin in poleg njih vseh onih,

spomin na katere ni bilo lahko zatreti v ljudskem mišljenju. To se je delalo čisto enostavno.

V dobi, ki je odgovarjala mesecu prosincu, so praznovali Rimljani slavnosti na čast boga Herma in Nikana. Ti prazniki so v katoliškem koledarju pod imeni sv. Herma in sv. Nikanora ravno taistega dne.

V svečanu se je slavil bog Bahus pod imenom Sater in bog Apolon pod imenom Efoibios; tudi ti prazniki so ostali pod imenom sv. Sotera in sv. Efeba.

V aprilu in vinotoku so se praznovale slavnosti Dionisijove, dan na to pa slavnosti na čast Demetrija; oba nahajamo v katoliškem koledarju v taistih dneh (8. in 9. aprila) pod imeni sv. Dionizija in sv. Demetrija.

Dan 6. majnika, slavnost rusoglave Cerere, se je spremenil v praznik sv. Flavija, dan 19. majnika, praznik sramežljive Diane, se je spremenil v praznik sv. Pudaisa, dan 24. majnika, svetek paladija boginje Atene, pa je postal praznik svete Paladije.

Meseca avgusta so bilo v starem Rimu slavnosti, ki so se zvale saturnalijske; ta poganska slavnost se slavi v rimski cerkvi dne 22. avgusta kot praznik sv. Saturnina.

Slavnosti Gorgon (9. gruden), pekelnih božanstev, ki so simbolizovala najdaljšo temo v letu, so zamenjene s praznikom svete Gorgonije.

Po svatbi Baha z Zefirom, nežnim vetričkom, se je slavila nimfa Aura placida, krščanstvo je napravilo iz tega sveto Avro in sveto Placido.

Poganska formula rogare et donare (prošiti in darovati) je bila izvor za sv. Rogacijana in Donacijana, enako kakor flor et lux (cvet in luč) za sv. Floro in Lucijo.

Pogansko leto se je začelo z mesecem sušcem. Bilo je tudi tedaj običajno voščiti v prvem tednu srečno novo leto z izrekom „perpetuam felicitatem“ (večno srečo). V krščanskem koledarju so se te besede ohranile in spremenile v praznik (dne 7. sušca) svete Perpetue in svete Felicite.

Slovanski bog Svantovit se je spremenil v svetega Vida, katerega so praznovali, kakor piše v svoji kroniki menih Helmold, čisto poganski.

S češčenjem svetnikov je ozko zvezano češčenje ostankov, ki je nadaljevanje starega fetišizma. To češčenje je uvela v življenje kasta duhovnikov, da si priskrbi bogate dohodke. Srednjeveška zgodovina nam podaja mnogo primerov o razprtijah med cerkvami in samostani, kateri od njih ima prave ostanke. To češčenje se je neznansko razširilo. Zname so besede opata von Marolles, ki jih je izgovoril v Amienski katedrali, ko je poljuboval glavo Janeza Krstnika; „Bogu bodi hvala, to je že peta glava Krstiteljeva, ki sem jo poljubil v življenju“ Ludvik Lalanne je objavil seznam katoliških relikvij: po tem seznamu moremo sestaviti z relikvij:

Za sv. Andreja	5 teles	6 glav	17 rok
„ „ Antona	4 telesa	8 „	6 „
„ „ Barbaro	3 „	2 glavi	
„ „ Bazilija	4 „	5 glav	
„ „ Blaža	1 telo	5 „	
„ „ Klementa	3 telesa	5 „	
„ „ Eligija	2 „	3 glave	
„ „ Štefana	4 „	8 glav	
„ „ Jurija	30 teles		
„ „ Heleno	5 teles	5 glav	
„ „ Hilarija	8 teles		
„ „ Janeza Kr.	10 glav		
„ „ Julijo	20 teles	26 glav	
„ „ Leodegarda	5 teles	10 glav	12 rok
„ „ Pankracija	30 „		
„ „ Lukeža (apostola)	8 „	9 glav	
„ „ Filipa	3 telesa	18 „	12 rok
„ „ Sebastijana	4 telesa	5 „	13 „
i. t. d.			

Opat Deregnancourt navaja v svojem spisu „Zgodovina klera škofije Arraske“ relikvije Flineške opatijske: Kos pravega križa, lasje Matere božje, velike kose svetega otirača, kose Jezusove obleke, kos svete gobe, kos svetega kopja, trn iz svete krone, kapljo krvi, rebro sv. Nikolaja, prst sv. Huberta i. t. d.

Zbirka relikvij kapele v Saint-Omer je še zanimivejša; tam imajo po starem seznamu: kos pravega križa in kos kopja, več kosov mane, „ki je padala z neba“, kos Kristusovega groba in kos obleke sv. Marte, kos kamenite plošče, na katero je pisal Bog s prstom Mojzesove zapovedi, kapljo Kristusovega pota, kos Aaronove palice, lasje matere božje in kos njene obleke, kos cvetlice, ki jo je dala mati božja svojemu sinu, kos okna, skoz kterega je priše Gabrijel k Mariji.

Vse osebnosti katoliškega Olimpa so morale prispevati k neobičajnim zakladom relikvij. Najcenejše so bile te, ki so bile v stiku s Kristusom. Njegova obleka se nahaja obenem v Moskvi, v Trieru in dvakrat v Rimu; neobičajno mnogo se hrani njegovih solz, njegove krvi, njegovega pota, njegov popek in predkožica. Sveto kopje je obenem v Parizu, Moskvi, Pragi, Krakovu, Rimu, Antijohiji in v raznih drugih krajih. Žrebljev s svetega križa se računa nad 200; istotako je z gobo, trnjevo krono in drugimi predmeti pri križanju.

JOS. BERNHARD. *)

LJUBLJANSKI VELEINKVIZITOR.

Pišemo li res 20. stoletje? Nismo li vstali v Avstriji v časih cesarja Ferdinanda II.? Takšna čustva obhajajo vsakega, ki mora živeti v kraljestvu črno-žolte nespameti, ako bere dolečbe zadnjih ljubljanskih škofovskih listov. Dr. Anton Jeglič, knezoškof ljubljanski, se

*) Članek je izšel v časopisu „Der Freidenker“ št. 457.

imenuje oni ovčji pastir, ki vpeljuje za svoje podanike z največjim duševnim mirom s temi stavki in določbami staro inkvizicijo, čeprav v malo nališpani obleki, in to proti vsem takozvanim državnim pravicam. Jeglič, to ime je zadonelo pač že izvenavstrijskim svobodomislemcem na uho. To je oni „deviški“ škof, ki je izdal lani neko knjižico, nasvetno brožuro za zakonske in za one, ki hočejo to postati, mojstersko delo v pornografiji, ki je sijajen dokaz za pohotnost in umazani duh rimskega farštva. Kdor piše take brošure, ki prinašajo o spolnem občevanju zanimivejše podrobnosti in pojasnila, kakor bi jih mogla podati najizvedenejša kokota, tak škof je čisto gotovo sposoben, da vpelje v svoji škofiji tudi inkvizicijo. Kako naj se zgodi to? Predvsem so župniki dolžni, vposlati veleinkvizitorju natanko izdelana poročila o političnem mišljenju svojih spovednih otrok. Prvo vprašanje je pa, so li v dotični župniji liberalna društva in se razširjajo v njih brezverske (čitaj: protiklerikalne) knjige in časopisi, so li v dotični občini odločni svobodomiselnici in kaj župnik vsaj skuša zoper njih ukreniti! Posredno se daje toraj navodilo, vsakega izmed teh hudičevih sinov kakor so neverniki mučiti po davno preskušnem cerkvenem načinu in očetovski maniri tako dolgo, dokler kakor dr. Franz v Riedau ne umrje ali ne odide z beraško palico.

Ampak škofu ne zadostuje, peljati samo posamezne črne kozle v klavnico krščanske ljubezni do sovražnikov, on hoče špehuniti tudi v vsaki posamezni družini, on hoče vedeti, se moli li tam opoldne in zvečer, trpi li hišni oče nečiste osebe — najbrž je čistost po zaslugi Jegličove brošure v Ljubljani silno napredovala — in tako hoče, da pazi vsak župnik, da hodi vsaka družina točno v cerkev. Kakor je iz navedenega razvidno, se odpirajo v tem najnesramnejšem odloku srboritega nadbonca v Avstriji obče velenevarnemu denuncijanstvu, špehunstvu in medsebojnim, nizkim babjim čenčarijam okna in vrata, in kar je najlepše, pravica svobodnega mnenja in svobodne vesti državljanov se tepta v blato. „Jaz sem gospod in država je moja služkinja,“ tako govori Jeglič-Torquemada v svojih odlokih. Ampak najlepše šele pride. V Avstriji so bile, kakor znano volitve. Tu je zastavilo farštvo, ki pač vidi in čuti prijazno dvorno sapico, milostljivo in laskavo prikimavanju prestolonaslednika in najpobožnejše njegove soproge, z podvojeno močjo, da pokaže svojo potrebnost kot edina, zanesljiva opora prestola zoper rastočo demokratizacijo v najjasnejši svetlobi.

Nikjer se ni onečastil pojem religie z najrazudanejšo politično hujskarijo tako zelo kakor to pot v od narodnostnega in farškega tlaka opustošeni Avstriji. Zato zapoveduje Jeglič vkljub neizmerni lanski blamaži, ki mu jo je donesla njegova umazana brožura, predrznejše kakor kedaj župnikom, da vzamejo energično

politiko v roke, sklicujejo zaupne sestanke, vodijo volilno agitacijo v največjem stilu, zapisujejo nemudoma vse 24letne delavce in hlapce, da se ne izgubijo z ozirom na svojo volilno pravico za katoliško stvar. Župnik mora držati v volilnem času vajeti trdnejše v roki kakor prej, mora oznanjati bojkot „brezverskega“ časopisja, na kratko, on naj ne bode „dušni pastir“, temveč naj dela volitve. Kaj sledi zopet iz teh zapovedij? Koliko sovraštva zoper vsakega občinskega člana, ki ne sledi slepo na vrvi župniku in njegovi „Katri“ ali kakor je že sicer kuharici ime, kakšna grozna, vse javno življenje izpodkopujoča moč se izroča farjem, ki morejo brez bojazni raz lece izključiti vsakega „liberalca“, kar se pokaže pri fanatično-bigotnih slovenskih kmetih v najbrutalnejšem eksistenčnem uničevanju „cerkvenih nasprotnikov“, kakšno inkvizicijsko postopanje se bode tu kmalu razvilo v spovednicah, v teh ropnih luknjah vsega svobodnega mnenja, odkoder more župnik brez truda razediniti in onesrečiti cele družine!

Ampak škof hoče še več. Njemu leži tudi na očetovskem srcu, so li župani in občinski svetovalci dobri katoliki, ki prepovedujejo plesne zabave, ker so nevarne čistosti in znižujejo-li število gostilnic. Toraj tudi poseganje v vse izražanje občanskega življenja, z namenom, da postanejo cerkve in župniki edine stvari, ki zadovoljujejo zabavni in družbeni potrebi svojih ovčic.

Končno se predrzne ta častiti Petrov naslednik opozoriti župnike na svojo lani radi njene nesramnosti knjigotrštvu odtegnjeno brožuro, da „dostojno“ pripravljajo s pomočjo te nečiste šmiraže zakonske za sveti zakonski stan in povprašuje potem čisto mirno, koliko izvodov te brošure da so župniki prodali. Mimogrede bodi omenjeno, da je ravno to vprašanje izvanreden dokaz jezuitske hinavščine. Lani, ko je bil škandal radi te nesramne brožure vedno večji, se je čulo, da so višje cerkvene oblasti Jegliču zapovedale jo umakniti, — sedaj pa izve neumni liberalni svet, da „deviškemu“ pornografu in škofu ni palo na misel, umakniti svojo stvar npravno-verskemu svetu, da, da jo razširja na tihem tim uspešnejše.

Z eno besedo, ta dokument žgoče kulturne sramote Avstrije, ki nastavlja škofo kot inkvizitorje celega prebivalstva, se morati poslati v vesoljni svet, ki je tako ponosen na svojo „svetlobo“, da vidi, kje da v resnici stojimo.

Ne puščajte ležati prečitanih števil „Svobodne Misli“ v kotu, ampak dajte jih brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

„Svobodna Misel“ naj torej kroži od rok do rok!

STANISLAV PRZYBYSZEWSKI:

SATANOVA SINAGOGA.

(Nadajevanje.)

Ali najsilnejše nasprotuje fanatični, pobesneli srd sovraštva Satanu—čarodeju, Satanu—zdravniku. Bodite ubogi na duhu, bodite pokorni, sledujte mi, ne premišlujte! To je bil najpopolnejši naboženski zakon za imbecilno ljudsko maso. Ampak čarodejnik je bil ponosen, kajti on je kljuboval vsem zakonom. Težnemu zakonu vkljub se je vzdigoval v zrak in se ni potapljaj v vodi. Kadar je hotel, so ga mogli vreči v ogenj, in on je stopil zdrav iz njega. Čarodejnik je bil preponosen, da bi koga posnemal; ako bi hotel, bi mogel postati bog ravno tako kakor Kristus. „Kristus ni mogel nič več kakor jaz, tudi jaz morem postati bog potom čednosti,“ je pravil Teodor z Mopsuestije. Čarodejnik je zaničeval ubožstvo na duhu, kajti on je odkril vsa tajna zagrinjala in rešil vse uganjke. Iz zvezd je določeval naslednike cesarjev in poznal bodočnost vseh narodov. Čarodejnik je bil to, kar je bil tudi Kristus, zločinski upornik proti vsem zakonom, vedec in videc, on je bil bog, ampak čarodejnik je bil prevzetnejši kakor Kristus. Kristus je svoj nauk prikrojil ljudstvu. Za soupornike proti staremu redu je sprejel kmete in hlapce, ki so bil bolj otročji nego otroci. Čarodejnik je gojil svoje učenje le v najpredrznnejših in najmočnejših dušah.

Proti tem upornim titanom se je postavila krščanska besnost, sovraštvo plebejcev in ubogih na duhu, zakonoslovcev in onih, ki niso znali ničesar kakor „slediti.“ Že zakon Konstantinov določuje velike kazni proti čarodejstvu. Njemu so sledili vedno strožji zakoni, dokler niso bili za cesarja Valenta izgnani vsi filozofi, med njimi tudi genijalni Jamblih, ki se je zastrupil v ječi. Zadostovalo je že imeti filozofično knjigo, da je bilo življenje v nevarnosti, in da bi ušli tej usodi, so zažgali vsi prebivalci vse knjige. In tedaj se je začelo grozno mučeništvo ponosnih satanovih otrok, proti kateremu izgleda preganjanje kristjanov za Nerona kakor prijetna igra.

V tej dobi je postal čarodejnik duhovnik. Okoli njega so se zbirale poganske občine in vsi ostanki poganstva so prešli v magijo. Kajpada so izgubili vojo simbolično silo, svoj obseg. Nikdo ni poznal pomena znamenj in simbolov ali tudi tukaj si je umel čarodejnik pomagati. Dal je mističen pomen znamenjem, ki so jela polagoma vzbujati ogromno sugestijo. Besede, katerih ni poznal nikdo, so postala močno magnetično sredstvo, s katerim je čarodejnik vzdrževal zvezo med svojim zapovednikom in svojo dušo.

Cerkev je spoznala, da ne premore z mučenjem in kaznimi ničesar. Po svoji ponarejevalni in samo ponarejevalni vlogi se je oprijela „obratnega maha“, „choc en retour“, ki mu je določena v magiji tako velika vloga.

Zaklinjanje z magičnimi znamenji se je nadomestilo z posvečeno vodo, sakramentalijami in s znamenjem križa. Magična evokacija je bila paralizovana z mašo, s posvečeno vodo se je izganjal satan in če je povzročil čarodej v imenu satana burjo, jo je mogel kristjan s križem zarotiti.

Ampak čim dalje je trajal boj, tim bolj je morala cerkev popuščati. Morala je zagrniti poganski kult s svojim. Bahanali pri slavnostih Cerere Liberte so se slavili pri marijanskih procesijah z večjo razuzdanostjo kakor prej kedaj, in do 13. stoletja je slavilo ljudstvo skupaj s svojimi duhovniki lascivne in orgijastične praznike, praznik osla, praznik bedakov (fatuum) — ostanki Phailova kulta so se vgnzdili v cerkvi, po stebrih je mrgolelo obscenih figur in priljubljen predmet za cerkvene reliefe je bil Noa, ki uči svoje hčerke spolni užitek. Glavno pa peklo! Bože! Kako sijajno!

Tukaj se ni moral mučiti ubogi mozek cerkvenih očetov in doktorjev, ki so tako veselo, tako naivno in tako obsežno prepisovali jeden od drugega. Hades zanima v visoki meri dobrega Evzebija. Vsekakor pa se more demon vedno in vedno zopet pojaviti, ali predivno je bilo to v vsakem slučaju, da so poznali pogani peklo tako natanko. Rabanus Maurus ne pozabi v svojem popisu pekla ni Phlegetona, Kocita in Stiksa in v celem srednjem veku vidimo Karonov čoln kot satanov čoln.

* * *

Povsod demon! Satan triumfuje nad Kristom. Prvič postaja kot grozljivo sredstvo, da bi utrdil gospodstvo Kristusovo, vsemogočen gospod, katerega se svet boji in katerega se trudi pomiriti. Človek niti ne diha, da bi ne prešel zli duh v njega. V 4. stoletju živi ogromna sekta Massalijanov, ki so si domišljevali, da so obsedeni od hudiča in tolkli neprestano okoli sebe, kričali, pljuvali, se zvijali v grozljivih krčih, da se ubranijo zlu, ki se imenuje „Legijon“.

Satan se potisočeri. Postane bogoslovec, gre v pustinjo, muči svete očete z najlokavejšimi vprašanji, trosi v njih duše tisočero dvomov in pomislekov, gre v samostane in eksaltuje zmučeni mozek menihov z najgnusnejšimi podobami, obiskuje pobožne gospe po noči, jim jemlje voljo in jih primora k najnesramnejšemu prešestvovanju, se vsiljuje v mozek tisoč i tisoč vernikov in govori najpustejše kletve in blasfemije.

Težko se že brani cerkev satanu. Eksorcizem zavzema v liturgiji vedno več mesta. Nikdar ni bila opravljena maša s takšnim pompom, kakor pri eksorcizemih; ljudje se ne upajo opraviti nobene naboženske ceremonije, dokler niso zakleli vsaki kotic v cerkvi, da za časa Siksta V. zaklinjajo tudi egiptski obelisk, predno ga postavijo v Rimu.

Ali čim besnejši boj vede cerkev, tim silnejši je satan. Obsedenost se razširja, satan zasmehuje boga z besnimi glasovi obsedencev, dela

čudeže pred množicami vernikov. Razodeva duhovnu njegove najtajnejše grehe, prorokuje stvari, ki se v istini dogodijo, vzdiga obsedenčevo telo v višine in je pusti pasti z vso težo na tla, ne da bi občutil bolnik najmanjšo boleost.

Cerkev sega k obupnim sredstvom. Iz pravega predpostavka, da predisponuje vsaka močna strast k obsedenju od hudiča, prepoveduje vsaki najskromnejši njen pojav. Vsaka strast ima demonium; ako je ugonobljena strast, je ugonobljen tudi demon.

Svet je v obupu. Kako se ubraniti satanu in njegovemu zapeljivanju? Kako naj se brani človek proti večnim, vsaki trenutek se pojavljajočim nečistim halucinacijam, tisočerim smejočim se, porogljivim glasovom, s katerimi meri satan na boga? In vsaka misel je greh; deklica, ki izvablja nevede ljubezenske vzdihne mladeniča, greši in izgubi že s tem po izreku sv. Ciprijana deklitvo. Žena, katera je lepa, greši nevede, kajti po svoji krasoti postaja srp, s katerim žanje satan svojo žetev (Anzelm). Menih, ki ga odvede satan od križa, greši, kajti on nima dosti sile vzdržati. Soprog greši ker išče „negotia“ plojenja otrok z večjim zajmom, kakor božjo ljubezen. Nuna, ki se univa več ko dvakrat na mesec, greši, — povsod grehi, povsod večno pogubljenje; z jedno mislijo, z enim dejanjem zgubimo pravico do raja in zapademo satanu. In ako smo mu enkrat zapadli, ne moremo biti več rešeni. Kajti tudi svetniki priznavajo, da mnogi hudiči eksorcizme zaničujejo in se jih vobče ne bojijo.

* * *

V tej dobi ljudskega blaznenja, epidemične histeroepilepsije, ki se razširja z mrzlično naglico po zemlji in se pojavlja v tisočerih oblikah, v dobi, ko se vedno in vedno pričakuje konec sveta in se živi v najdivnejšem brezupju pred blizkim poslednjim sodom, vznika vera v Parakleta, trojediniga satana, v Antikrista.

In čas, ko se mora njegovo gospodstvo začeti, je bil že blizu. In brevi tempore saeviet, pravi Ciprijan in Laktancij pravi, da je ta čas že pred vratmi.

O tem Antikristu so krožili najrazličnejši nazori. To je človek greha, sin pohujšanja, človek brez zakonov, upornik, zločinec. Splojen je od papeža in sukuba, ali tudi „immundissima meretrice et crudelissimo nebulone“. Greh je njegov življ ali on je velik v grehu, večji kakor Kristus v čednosti. Vse, kar je učil ta, hoče prevrniti, vse grehe hoče povišati na čednosti. Kristus se je ponižoval, on se poviša do nebes, bode slavil svoj prihod v „svetišče“ in se da proglasiti za boga, Kristusove služabnike da pobiti in zakliče z drznimi, ponosnimi besedami: Njih kri na nas in na naše otroke! Delal bode čudeže, kakor jih ni delal sin božji. In njegova moč bode ona, o kateri se govori v Jobu 41: Nobena moč na celém svetu se ne more meriti s silo onega, ki je vstvarjen, da se ne boji nikogar; da vidi

vse vznešeno; on je kralj nad vsemi sinovi „vznešene misli“.

In Antikrist je prišel. Ali ne Antikrist gmotne vlade, ampak Antikrist duha, ponosa in vznešenosti: božji Mani.

Ni se hotelo Satanu besneti v epileptičnih krčih, bil je že sit življenja v nečistosti meniškijh sanj, glupa igra z eksorcizmi ga že ni več zadovoljevala. Hotel je postati bog, bog, predno je še smel sploditi pravega Antikrista, bog v kraljestvu duha, ponosni, d vji Protibog, ki bi potlačil nazaretskega uzurpatorja zemlje zopet v njegovo nevidno kraljestvo.

In tako je govoril Mani, praveka, sveta modrost: Dva bogova sta, enako silna, enako močna in vedno jeden proti drugemu; nevidni bog dobrega, ki stoluje na nebu, se za zemljo ne briga in živi samo za izpopolnjenje svojih izvoljencev, — in bog grehov, ki vlada na zemlji. Grehov ni, kajti grehi prihajajo ravno tako od boga kakor prihaja čednost od njegovega tovariša, indolentnega boga, kateri pravi: Ne trudite se, le meni sledujte.

Gnosis in maniheizem sta se razširila po krščanskem svetu kakor požar, in prvič se po javi vprašanje ali kristjan ali manihejec, pravljica o svobodni volji ali dejstvo determinacije, stupidna imitacija ali prelestna fantazija mistike, pokorno suženjstvo ali ošaben greh v imenu Satana Nagona, Satana-Narave, Satana-Radoznalosti in Satana-Strasti

Zopet je zmagala Cerkev. Po tristoletni borbi je moral položiti satan orožje. Prvi, grandiozni, protikrščanski Avignon nje bil podrt z grozno okrutnostjo in satan kolne v temnem brezupju.

Sem bog svetlobe! Ti, zli bog maščevanja si me vrgel, kajti bil sem svetloba. Tvoja ljubosumnost radi moje krasote, mojega leska in moje jasnosti je bila večja kakor moja moč, ali čuvaj se me za naprej, čuvaj se mojega ponosa in sovraštva močnega. Jaz, večna luč, ne spim, in moji otroci, ki sem jih napajal z večno svetlobo, ne zamrejo nikoli. Ampak tvoji otroci, ki sovražijo svetlobo, ki se boje luči, tvoji otroci, kateri se plazijo v ponižnem suženjstvu pred tvojimi nogami, tvoji otroci, zmučeni v boju z menoj, morajo zaspati. Glej! Sem knez knezov, občujem ž njimi, plešem ž njimi — ti si temen despot med plazečimi se črvi. Čuvaj se! Milijone svojih sem žrtvoval tvojemu maščevanju, milijone še žrtvujem, rad jih žrtvujem, kajti milijoni so le mrvica za Jedinega, ki splodi tudi samo Jedinega.

Uničil si občino, ali nikdar ne uničiš Jedinega, ki more sploditi tisoč novih občin.

Čuvaj se in boj se mojega maščevanja!

* * *

In satanovo maščevanje je prišlo. Zaril se je v zemljo; zemlja je bila obsedena.

Okoli tisočega leta je jelo ljudstvo dvomiti o bogu. Prišla so znamenja in čudesa so se pojavljala na zemlji.

Armada Otona Velikega je videla ugašati sonce in žolto kakor zafran. V Rimu je obiskal hudič osebno papeža Silvestra V., izgledalo je, kakor da se počasi obrača vrsta letnih časov: po letu je snežilo in silna burja se je razigrala sredi najhujše zime. „Sveti ogenj“ je izžiral ljudem meso, tako da je odpadalo v gnilih cunjah od kostij, zemlja je bila v deliriju in ljudje so se pozverinili. Od gladu, ki je obiskal v oni dobi vso zemljo, so jeli žreti ljudje tudi človeško mrhovino. Slast po človeškem mesu je postala manija Zverinsko meso se je zaničevalo, nikdo ga ni maral.

Ljudje so se imeli vzajemno požreti, tako je hotel maščevanjaželjni satan Najprvo so se vrgli na otročje meso in bili so pečeni ti, ki so padli na cesti, dokler se ni končno predrznil nekdo prodajati na javnem človeško meso (Gabler). In volkovi so prihajali v neštetihi trumah z gozdov in požirali one, ki so ostali še pri življenju in zelo se je bilo bati, da se zemlja odljudi. In sešli so se prelati in mestni očetje in so se posvetovali, kakor bi ohranili vsaj najsilnejše pri življenju, da bi zemlja ne izumrla.

Zastonj so se trudili pomiriti boga, zastonj si prisegajo najgorši neprijatelji „treuga Dei“, zastonj pojejo kralji z krono in žezlom s korom mladeničev najobupnejše prošnje — vse zastonj.

Bog ne pomaga, satan mora pomagati! In ljudje se jamejo rogati bogu, teptajo njegovo telo v smet in blato, pljuvajo na najsvetejša njegova znamenja. Pričenja se satanova žetev. Dosti dolgo je bogokletno šeptal obupancem na uho: Glejte kako dobrotljiv je vaš bog! Ne veste, da je vas že zavrzel in noče o vas nič vedeti?

Smo pa li zavrženi, nam nič ne pomore. Allons! Podajmo se satanu popolnoma.

Kristus je pretil svojo kri za zveličanje ljudij. He! Zveličanje? Kakšno zveličanje pa je to, ako se morajo ljudje vzajemno požirati, ako gori zemlja pod nogami kakor žgoče železo in ako odpada od kuge meso od telesa?

Sramota, trikrat sramota takšnemu zveličanju! Pljuvamo na zveličanje, zveličanje, ki ima priti po pozemskem peklju. In končno je to bodočno zveličanje le laž kakor vse, kar je objubilo zveličanje tukaj na zemlji. Ali glej! Cerkev, sveta nevesta Kristusova, je postala kurba, ki se je prodavala in pečala z najinfamnejšim oderuštvo.

V tej dobi je bila zemlja neprodajna, kajti bila je sramota, biti brez zemlje, kajti noben gospod ni mogel biti brez zemlje. Ona je nedeljiva kakor človek in mora ostati nerazdeljena. Prehaja na najstaršega sina.

Ampak kaj so imeli delati ostali otroci? No, čemu pa je bila tu cerkev? Božji hram je postal sinagoga satana, dobrotnega očeta, ki potrebuje najumazanejšo strast, da splodi sadonosno zlo.

Brezštevilni otroci baronov in vojvodov so postali opati in škofi. Ljudstvo se je sklicalo, zdaj pa: Voli, ali . . . Ljudstvo nikdar ni čakalo na oni „ali“, volilo je. Atto de Verceil pripo-

veduje, kako je bil zvoljen šestleten deček za najvišjega pastirja mnogoštevilnih „ovčic“. Stopilo je na ulico, zajecjalo par stavkov iz katekizma in bilo je proglašeno za škofa. Mnogokrat je deček pozabil onih par stavkov. No, pa so si pomagali z golobičico, ki je sedla naglo na njegovo glavo: glej! in to je bilo še prikladnejše. Sam sveti duh je volil.

Obenem skandalizujejo vredni nasledniki sv. Petra celi svet. Dve ženi napravita svoje ljubljence za papeže, sin žida in dvanajstleten dečko odločujeta o usodi krščanstva.

Dobrotni oče greha je potolažen. Zdaj utrjuje svoje gospodstvo Cerkev se jame zavedati. Reforma cerkve! kliče celi svet. In papež Gregor VII. začne reformovati. Žena, ah, vedno mora biti žena in žena uničena v cerkvi. Z besno vneto proglašuje fanatični menih — papež celibat. Menih sam ščuva menihe proti posvetnim duhovnikom. Menih meče svoje plamenice med ljudstvo in zdaj počenja grozni teror. Uničujoči nagon ljudstva, ta večno gladna bestija, divja neomejeno. Je bila li kedaj lepša priložnost maščevati se na svojem izsesovalcu, ki je besnel tisočkrat gorše proti ljudstvu kakor sam grajski gospod? In ljudstvo se vrže na duhovnike, ki se skupno in trdovratno branijo zapustiti svoje žene, jih odganja od oltarja, sramoti, spakedruje ali jih trga v cerkvi na kose. Ljudstvo tepta, uničuje, pljuje na to, kar je častilo še pred nedavnim kot sveto. Pilo je sveto vino ko ga je zmešalo prej z močo in meče posvečene hostije po vseh kotih. Moč duhovnikov je bila zlomljena. Nikdo ni več verjel, da so božji zastopniki. Nobene moči ni bilo in nobene avtoritete. Menih in sodrga sta obvladala svet. Dunstan da spačiti priležnico angleškega kralja, papež Gregor VII. podari opatu, ki je dal kastrirati meniha, škofijo, in bogoslovec Manegold uči javno, da se mora oženjenega duhovnika ubiti.

Priroda je posiljena, cerkev zameta ženo z gnusom kakor nečisto zverino, satanovega gada, kakor vtelešeno večno moževo smrt. Fanatični pebesnelec Pietro Damiani prepotuje celo Italijo in se obrača v neštetihi pridigah vedno in vedno proti ženi. C'est à vous que je m'adresse, écume de paradis, amorce de Satan, poison des ames, glaive des coeurs, huppes, bijoux, chouettes, louves, sangsues insatiables . . . Sveti doktorji razkladajo, da se je treba žene izogibati, kajti svet je dosti obljuden in bo tako kmalu pokončan in Peter Lombardski postavlja načelo, da je zakon greh, ali vsaj odpustljiv greh.

* * *

Z naravo je cerkev srečno gotova. Duhovnik je bil otrgan od svoje lastne žene, da se uda neizrecni, potuhnjeni, spolni svinjariji. Njegov zakon je bil ločen, zdaj se je jel goniti za nasilnim nečistovanjem. Ali kakor rečeno, celibat se je tako povesod uvedel.

Sedaj je morala obračunati cerkev še z razumom. Je bilo li prej prepovedano premišlje-

vati o božjem bistvu, se je sedaj prepovedala poraba razuma v vseh stvareh.

„Vsaka beseda odgovarja neki ideji in vsaka ideja je neko bistvo. Slovnica je toraj logika in logika je veda.“

S tem je bil razum odbit. Ako je ideja bistvo, ni več treba kaj videti, se kaj učiti, kaj motriti. Gledamo svet v svojih mislih ni gledamo resnico in istino.

Ljudje so nehali misliti in se vrgli z navdušenjem na nekaj odlomkov Aristotela, ki jih je dal Harun al Rašid prevesti ravno v arabščino. Komentirali so ubogega Aristotela, pisali dolge komentarje k komentarjem, pačili odlomke, delali iz pogana kristjana, dokazovali ž njim na las Kristusovo božanstvo in ga napravili za proka njegove mučeniške smrti: celi sistem krščanskega navka se je prvič razvil v Aristotelu in bil v njem utemeljen. Prazna glava z Avicene je postala knez mislilcev in oba velika cerkvena očeta sta bila sterilna osla: Tomaž Akvinski preiskuje psihologijo angeljev in Duns Scotus iznajde bajno „*machinam cogitationis*“ (mišljenski stroj). — Odgovarja li sen bitju, odgovarja beseda stvari! Izvrstno! Ampak le naprej. Vse kombinacije besed so toraj kombinacije stvari in realnosti. Skladati besede se pravi poznati. To skladanje besed, ki se dela po gotovih formulah, nam podaja stroj za mišljenje.

Misliti, ne da bi mislili, to je bil zaključek cerkve.

Satan-filozof, ta, ki je stvoril najgloblje filozofične sisteme Orienta, ta, ki se je dopada v pesniških subtilnostih Platona, ta, ki je razrušil z grozno pezo manihejskih herezij najboljše glave dobrega boga, se smeje zločesto in veselo tej otročariji.

„Ali kako je to, vprašuje cerkvene očete z nepopisno zvijačno krivogledostjo, kako je to, ko vede kmet svinjo na trg?“ Kaj vede tukaj, kmet ali svinja?“

Cela stoletja so si lomila glave v mukah nad tem vprašanjem. Mnenja so bila različna in najpostavnejši atleti neumnosti niso mogli rešiti tega vprašanja.

Stroj za mišljenje je ubil mišljenje in cerkev se je svobodno oddahnila. Ali v tem trenutku, ko se je hotela cerkev čisto mirno in tiho posvetiti svoji nežni obrti, nategati kmetu kožo čez ušesa, se vzdiga grozna burja. Abelard izreče smelo čisto malopomenben stavek: „Misel ni bistvo, abstrakcija ni realnost“

Krasen in prelesten kakor bog, tako da po poročilu tedanjih kronikov ni bilo žene na Francoskem, ki bi se mu mogla zoperstaviti, neobičajno učen za ono dobo, obdarjen z krasnim darom pregovornosti, je začel govoriti kakor človek k človeku. Razvil in zpopularisoval je nešteto cerkvenih navkov, došel k novim in iznenadajočim zaključkom, ki jih cerkveni navki niso zapazili.

Je hotel li Anzelm verovati, da bi vedel, je

hotel Abelard preiskati in poznati, da bi došel k veri.

Zločin ne tiči v dejanju, ampak v namenu, toraj ni grcha iz navade niti iz nevednosti. Kaj je dedni greh? To ni greh, ampak kazen. Ali čemu vse to odkupiteljsko delo? To je bil čin ljubezni. Bog je hotel dati zakon ljubezni, zato je poslal svojega sina na zemljo.

To so bile grozne herezije za ono dobo, ali Abelardova filozofija se širi neobičajno naglo po celi Evropi; k njenim nogam se je poklonil cvet tedanje inteligence, iz katere prihajata pozneje dva papeža, dvajset kardinalov in petdeset škofov. Cerkvena filozofija prodira med ljudstvo, Abelard uči neprenehoma, da jo mora razložiti vsakdo po svojem razumu, duhovna moč cerkve je bila mahoma zlomljena, vsi ljudje jamejo disputovati o svetih stvareh, o njih dvomiti, dohajati k novim zaključkom. Veliki in mali, učeni in neučeni, da celo otroci nasilno preobračajo Svetost in Tajnost in sv. Bernard z Clairvaux jadikuje v svojih denunciacijah proti Abelardu: *Irredetur simplicium fides, eviscerantur arcana Dei, quaestiones de altissimis rebus temerarie ventilantur.* (Moti se vera priprostih, izgrebajo se božje tajnosti in vprašanja o najvišjih stvareh se lahkomišeljno razglablajo.)

Arnold z Brescije, najudanejši učenec Abelardov, se stavi zoper papeštvo, hoče povratiti cerkev k tipu prvotnega krščanstva. Z čudapolnim navdušenjem posluša ljudstvo njegov nauk o moči cerkve, ktera ima biti samo duhovna, kakor jo je hotel imeti Kristus in prvič se čuje nezaslišani bojni krik: „Rim naj se osvobodi!“ Papež Lucij II. je ubit in njegov naslednik Evgen III. mora zbežati, da se umakne ljudskemu maščevanju.

Kastilski kralji dado tedaj prevesti celega Aristotela, njemu slede Arabci in Židi z pan-teizmom Averroesa in z subtilnostmi kabbale. Pod zaščito cesarja Friderika II. se predrznejšo arabski zdravniki nekaj nezaslišanega; odpirajo mrtva človeška telesa, in Friderik II., *débaucheur* in ateist, duhapolen in bistroumen filozof, vprašuje s smehljajem musulmane: „Gospoda, kaj mislite o bogu?“

Duh skepticizma in nevere se polasča vseh ljudij. Jaz stopa v opojnem entuzijazmu v ospredje. Vse dokazati obenem pa prevratiti, kar se je dokazalo, je veljalo za najvišjo filozofsko umetnost in Simon de Tournay zakliče takoj, ko je sijajno dokazal resnico Kristusovega nauka: *O petit Jésus, petit Jésus, comme j'ai élevé ta loi! Si je voulais, je pourrais encore mieux la rabaisser.* (O Ježušček, Ježušček, kako sem povzdignil tvoj zakon! Če bi hotel, bi ga mogel še boljše ponižati.)

Rikard Levjesrce se je proglasil za sobojevnika sultana Malek Adhala in mu ponudil svojo sestro za ženo, Henrik II., angleški kralj, grozi papežu, da postane mahomedan in kralj Ivan dela na račun svojega izobčenja najkrasnejše dovtipe.

Človek XII. stoletja se roga bogu, misli, da je gospodoval Kristus že tako dosti dolgo in da bi bil čas, da pride končno na vrsto sveti duh. Mesija prihaja za Mesijo, neštete sekte se jamejo pojavljati, človek že ne išče več boga, on ga ima v sebi, bog govori iz njegovih ust.

Somišljeniki, širite „Svobodno Misel“; pridobivajte novih naročnikov; pošiljajte nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili. Razširjajte edino protikatoliško in protiklerikalno poljudno pisano revijo „Svobodna Misel“!

SVOBODOMISELJNO GIBANJE.

Pozicijo za pozicijo zapušča katoliška cerkev. Papež je izdal Motu proprio, ki omejuje število cerkvenih praznikov. Odslej se bode praznovala samo še Velika noč (1 dan) Novo leto, Binkošti (1 dan), Sv. trije kralji, Vnebohod, Spočetje Marijino, Marijin vnebohod, sv. Peter in Pavel, Vsi svetniki in pa Božič (1 dan). Prazniki deželnih svetnikov se preložijo na sledečo nedeljo. Vest je prišla nepričakovano in v mnogih pokrajinah je zavladata vsled te papeževe odredbe med klerikami velika nezadovoljnost. Že vedo zakaj.

Romanski svobodomiselní kongres se je vršil letos v binkošnih v Zenevi. Kongres je sprejel predlog Dr. Karmina, ki ga je predložil v imenu českých svobodomiselcev, da naj se priporoči vsem svobodomiselnim romanskim sekcijam, praznovati dan zavzetja Rima, t. j. 20. september, kot dan pogroma papeškega svetovnega gospodstva, protestovati s tem proti verski intoleranci in manifestirati mednarodno solidarnost svobodomiselstva.

Ločitev cerkve in države na Portugalskem. Tozadevni vladni odlok obsega med drugimi sledeče točke, za katere se bomo morali v klerikalni Avstriji še hudo boriti: Zasišura se svoboda vere in vesti, rimska vera jenja biti državna religija. Kultus se ne izvršuje od verskih družb ampak izključno od portugalskih dobredelnih društev, ki stoje popolnoma pod civilno upravo. Njih računi se morajo predložiti vsako leto mestnim oblastem in pravnemu ministerstvu. Cerkevna darila na smrtni postelji so prepovedana. Cerkevna uprava mora porabiti tretjino čistega dohodka za dobredelne namene. Otrokom, ki hodijo v šolo, je prepovedano posecati v tem času cerkve. Procesije so dovoljene samo, ako se jih udeleži večina prebivalstva. Cerkevna poslopja so državna last. Cerkve se dajo brezplačno verskim skupinam v najem, druga poslopja uporabi država v prosvetne in dobredelne namene. Portugalski duhovniki morejo dobivati od države dosmrtno rento ali upokojnino. Obstojajoča cerkvena društva se razpuste, nova se morejo ustanoviti le po državnih zakonih in morajo imeti vladno dovoljenje.

Država nastavlja in odstavlja bogoslovske profesore.

Boj za šolo v Belgiji. Združeni naprednjaki in socialisti so dosegli v borbi proti klerikalni šolski predlogi, po kateri bi izželi samostani letno 20 milijonov od davkoplačevalcev in v kateri je bila dejanski odpravljena šolska dolžnost, lepe uspehe. Trije najklerikalnejši ministri, Schollaert (predsednik), Helleputte in Liebaert so morali odstopiti. Vladna klerikalna večina znaša samo še 6 glasov. Že pri zadnjih volitvah so imeli neklerikalci 16 000 glasov večine, prihodnje leto pa, bode vsekakor ultramontancem odklenkalo za vselej v Belgiji.

Predlog o reformi zakonskega prava so podali v novoizvoljeni zbornici poslanci Dr. Ofner, Zenker i. dr. Predlog zahteva odpravo § 63. (zadržek mašniškega posvečenja), § 64. (z. raznega veroizpovedanja) §§ 123.—136. (posebni zakoni za židovsko prebivalstvo) in dvornih dekretov z 26./VIII. 1813 in z 17./VII. 1813. Predlagatelji zahtevajo jednotno zakonsko pravo, da oglašuje in izvišuje poroke okrožno glavarstvo ali magistrat, da se urejevanje matrik prepusti državnim uradom, da se proti ločitvi zakona ne stavlja cerkveni razlogi in da se pojmuje zakon kot čisto socijalno politična naprava, kar je ona v resnici.

Kriza v protestantizmu. Velika zmota vseh onih, ki prestopijo iz katoliške vere k protestantski je, da upajo najti tam vsestransko versko svobodo. Vsi pa se morajo prej ali slej prepričati, da je en klerikalizem vreden drugega, in da živi človek bolj v miru, ako ostane sploh izven vsake cerkve, kakor da bi mehanično opakoval paganske katoliške ceremonije ali pa se izpostavljat talmudskemu duševnemu špehunstvu ortodoksne protestantske cerkve. Že dolgo je tekmoval protestantski fanatizem z onim katoliških jezuitov. L. 1910 pa so se hoteli visoki pastori približati še bolj rimski inkviziciji, po kateri so po stoletjih zahrepeneli in so sklenili zato neki Irrlehngesetz (zakon o krivoverstvu) in postavili nek sodni dvor (Spruchkollegium), ki bode iskal in obsojal vsakega, ki ne bo gode po piščalki prusko-protestantskih rabinov. Ta sodni dvor se je letos prvič in sijajno izkazal. Obdolžil in obsodil je pastora v Kolinu ob Reni, ker ni hotel verovati v takega Krista, kakor ga podajajo spačeni evangeliji, in ker je spoštoval moderno znanost, ker je čutil globoko naboženski, tako da je bil silno priljubljen. Veroval je v sveto pismo, v kolikor se ono ne protivi sodobni vedi in to ga je upropastilo. Vsa kulturna Nemčija je na njegovi strani, samo ultramontanci obeh cerkva, protestantske in katoliške, si od veselja menejo roke. Samo škoda, da je število Jathovih pripadnikov tako močno in štejejo k njim najodličnejši nemški učenjaki, da služi taka inkvizicija širnemu svetu le še kot smešna komedija.

RAZNOTEROSTI.

Relikvije in morala. Iz novega testamenta zveemo samo, da so osem dnij po rojstvu Kristusa odrezali, ne zveemo pa ničesar, kam je prišel dotični obrezek. Od 11. stoletja naprej pa čujemo že o več kosih tega ne ravno najspoštljivejšega delca na človeškem telesu, ki so se hranili v zlatih cerkvenih posodah, k katerim je romalo ljudstvo kakor k kakšnemu svetniku in ga poljubovalo. Posebno sta zaslovela ostanka v Rimu in Antverpnu. V Rimu so se vršile vsako leto velike slavnosti v čast te relikvije, katerih se je udeleževal tudi papež z kardinali, kakor pripoveduje jezuitsko delo Acta Sanctorum (Bo landisti). Še dandanes beremo na mestu, kjer se je hranila tu relikvija besede: Non Est In Toto Sanctior Orbe Locus. (Na vsem svetu ni svetejšega mesta.) Ta nespodobna relikvija je veljala toraj več kakor Kristus z vsemi svetniki. Vsakoletno so jo dajali, kjer so katero imeli, (kajti bilo jih je vedno več) vernikom k poljubovanju in častita devica Neža Blanbekin je po životopisu iz l. 1731 občutila njeno milo sladst na jeziku in se telesno ter duševno zamaknila. Dandanes je najslavnejša taka relikvija v vasi Calcata v Italiji. Med sodobnimi teologi se je vnel živahen prepir, katera teh kopic je prava in kako se vjemajo te stvari z dogmo papeške nezmotljivosti. Papež Pij X. je v encikliki Pascendi določil, da je smatrati one relikvije za prave, ki so po ustnem izročilu stare najmanj 500 let. Ker bo pa moral vsak pošten kristjan pritrditi, da je češčenje takšne relikvije vse prej kakor bogu v čast, stoji krščanski svet pred alternativo: ali dotične relikvije niso prave in tedaj se moti papež, ki zapoveduje nespodobno češčenje, ali pa, če je jeden izmed obstoječih komadov pravi, kako to določiti ni tedaj se moti zopet papež, ker je več takih, ki se ponasajo z tako visoko starostjo.

Za tatove je izdal kardinal in nadškof v Madridu, kakor poroča revija La Raison, odpustne listke, ki se prodajajo pri mežnarjih in klerikalnih trgovcih po deželi. Cena teh listkov se ravna po višini ukradene vrednosti. Od krađeža 15 kron se oprostiš z bulo (odpustnim listkom, ki nosi pečat škofove pisarne) za eno krono, za krađež v znesku 45 K je treba kupiti že bulo za 4 K, od 750 K naprej se je treba pa že pogoditi. Od skupljenega zneska dobi papež 5%, nekaj odpade seve tudi na komisijonarje. Nadškof v Toledu se je usmilil, bog ve zakaj, ravno tatov. Kakšen drugi cerkveni pastir se bode zavzel morda za ljubezenske grešnike, pijance, i. t. d. Tako se bo dalo še nekaj časa živeti.

Kako dolgo bomo goreli v vicah, si po receptu jezuitskega patra, obelodanjenega v „Journal d'Alsace-Lorraine“ izračuna lahko vsak do sam. Častiti pater, ki sme učiti samo to, kar mu dovolijo njegovi predstojniki in papež in katerega ne moremo sumničiti krivoverstva, modruje tako-

le: „Mi napravimo povprečno vsak dan 10 grehov, toraj 3650 ali okroglo 3000 grehov na leto. V 20 letih da to 60.000 grehov. Ako vzamemo, da jih morejo naše molitve in miloščine izbrišati polovico, jih ostane še vedno 30.000, za katere se moramo pokoriti v vicah. Ena ura bolečin v vicah pa izbriše jeden greh. Potemtakem lahko vsak vernik natanko izračuna, da bode moral trpeti v tem kraju bolečin, ako je tako svet, da ima samo 30.000 grehov na vesti, okoli tri leta, tri mesece in petnajst dnij. Zopet dokaz, kam vede pobožna lahkovernost — k praznoverju.

Monštranca z živim Bogom, kot imunizacijsko sredstvo za klerikalne demonstracije. V Olomucu so soc. demokrati oznanili manifestacijski sprevod po mestu na isti dan, kot so hoteli tudi klerikalci demonstrirati za svoje prepričanje. Mestni svet pa je sprevod prepovedal. Klerikalci so podali rekurz z grožnjo: če ne bo ugodno rešen, da bodo demonstracijo imunizirali s tem, da bodo nesli pred seboj monštranco z živim Bogom. Kdor bi ta sprevod motil, pride v navskriž s § 122. kaz. z. — Priporočamo našim klerikalcem to najnovejše sredstvo — potem ne bo treba Čukariji na „koleri“ zboleti

Star pregovor se glasi:

Čim pobožnejši je človek, tim več verjame,
Čim več verjame, tim manj ve,
Čim manj ve, tim neumnejši je,
Čim neumnejši je, tim lažje ga je obvladati.

Listnica uredništva.

Vse one, ki niso poslali naročnine ni jani ni letos najljudneje prosimo, da nam blagovolijo poslati malenkostni znesek 3 K za Svobodno Misel kar najhitreje mogoče, da bodemo v stanu, izdajati list redno in točno. Agitirajte za edino brezobzirno protiklerikalno slovensko revijo, priporočajte jo in pošiljajte naslove onih, o katerih mislite, da bi jo znali naročiti. Na skladi imamo še več publikacij Trubarja in Krsta sv. Vladimira. Kdor pridobi 5 novih naročnikov dobi na posredovanje našega lista znamenito Drtinovo delo: Razvoj mišljenja evropskega ljudstva, za stonj, ostalim našim naročnikom smo položaju jo poslati za znižano ceno 2 K. Trubar in Krst sv. Vladimirja stane po 50 v.

Prihodnja številka izide dne 1. vinotoka. **Somišljenike** prosimo, da nam pridno dopisujejo in nas natanko obveščajo o „delovanju“ klerikalcev v domovini.

Kdor lista ne dobi, naj takoj reklamira.

One, ki so reklamirali peto številko, prosimo, da malo potrplijo, ker nam je pošla.

„SVOBODNA MISEL“

izhaja vsak mesec
in stane za Avstro-Ogrsko:
na leto K 3—
polletno K 1:50
izven monarhije:
na leto K 4—

Na željo se „SVOBODNA MISEL“ pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 K na leto.

Knjigarne in komisijonarji dobe znaten popust,

Izdaja in urejuje Albin Ogris. — Tisk. Dr. Ed. Grégr in sin, Praga.